

3. Přehled přístupů mezinárodních institucí k měření udržitelného rozvoje

Agenda udržitelného rozvoje. Agenda udržitelného rozvoje (UR) je velice široká a pokrývá mnoho aspektů společnosti na národní a mezinárodní úrovni. To, že mají jednotlivé mezinárodní instituce i země rozdílné pohledy na udržitelný rozvoj, dělá věc komplexnější. Poptávka po informacích je velká, mění se v čase a pochází z mnoha zdrojů – soukromých a veřejných. Zároveň existuje potřeba zachovávat rovnováhu mezi krátkodobými a dlouhodobými informačními nároky a neustávajícím úsilím a investicemi do zlepšení informační kvality.

Koncepty monitorovacích rámců udržitelného rozvoje. Okruh indikátorů udržitelného rozvoje vyžaduje organizující principy, nejlépe jednoduché a srozumitelné. Mezinárodní instituce (OSN, OECD, Evropská komise, Světová banka) přijaly a strukturovaly své indikátory podle různých typů rámců. Pozornost je věnována jak „nabídkové straně“ – konstrukci statistik a indikátorů, tak „poptávkové straně“ – interpretaci a použití těchto indikátorů. Rámce jsou také potřeba k hodnocení udržitelnosti na různých úrovních – místní, národní, regionální a globální.

Výběr indikátorů. Převažujícím přístupem je vybrat určitý počet indikátorů pro každou ze tří dimenzí udržitelného rozvoje. Mezinárodní organizace a mnoho zemí vytvořily takovéto sady indikátorů. Přehled těchto indikátorů sestavený OECD ukazuje na značné rozdíly ve vybraných ukazatelích. Současným trendem je vývoj zredukované sady stěžejních indikátorů, které jsou přístupnější a snadněji srozumitelné než delší seznam. Tento přístup má samozřejmě své výhody (rychlejší orientace v hlavních trendech), ale i nevýhody (chybějí charakteristiky zázemí vývoje hlavních indikátorů). V praxi se zatím ukázalo složité shodnout se na jedné společné sadě indikátorů pro všechny země.

Přístup OSN. Indikátorový program OSN pro udržitelný rozvoj se začal vytvářet po roce 1992, a to v několika etapách. První etapa (1995) se vyznačovala programem, jež obsahoval 134 indikátorů včleněných do čtyř dimenzí, a to sociální, ekonomické, environmentální a institucionální. Ve druhé etapě (1996-1999) se systém indikátorů testoval v praxi, v rámci kterého se ukázalo, že počet indikátorů byl nadměrný, obtížně spravovaný a byl proto snížen na 56 indikátorů strukturovaných tematicky. Nová etapa byla ukončena v roce 2005, kdy indikátory byly rozčleněny na dvě skupiny, a to jádrové (v počtu 54) pro všechny země a v počtu 33 indikátorů, které nebudou obligatorní. Program obsahuje 14 tematických okruhů.

Koncept aplikovaný v OECD. Soubor klíčových indikátorů udržitelného rozvoje používaný v OECD je rozčleněn do dvou širších kategorií, které reflektují na jedné straně aktiva a na straně druhé komponenty životní úrovně.

Soubor klíčových indikátorů OECD je následující:

I. Indikátory zdrojů

1. Environmentální aktiva

- Kvalita vzduchu: emise skleníkových plynů a oxidů uhlíku a dusíku
- Vodní zdroje: intenzita využití vody
- Energetické zdroje: spotřeba energetických zdrojů
- Biodiverzita: podíl chráněného území

2. Ekonomická aktiva

- Produkční aktiva: stavy fixního kapitálu
- Aktiva výzkumu a vývoje: tempo růstu multifaktorové produktivity
- Finanční aktiva: čistá zahraniční aktiva, saldo běžného účtu platební bilance

3. Lidský kapitál

- Podíl sekundární a terciární kvalifikace
- Investice do lidského kapitálu: výdaje na vzdělání
- Nevyužitý lidský kapitál: míra nezaměstnanosti

II. Indikátory životní úrovně

- Spotřeba: spotřeba domácností, intenzita municipálních odpadů
- Distribuce příjmů: Gini koeficient
- Zdraví: průměrná délka života
- Zaměstnanost: míra zaměstnanosti
- Vzdělání: míra participace na vzdělání

Koncept Světové banky. Světová banka je zaměřena na posuzování bohatství zemí, resp. na měření kapitálu ve 21. století v souvislosti s otázkami udržitelného rozvoje. Jde o projekt, který se zabývá odhady rozsahu produkčních, přírodních a nehmotných aktiv, které jsou zdroji dosažené úrovně, skladby

bohatství a jejich změn. Analytické poznatky ukazují, že substituce mezi přírodními zdroji (např. půdou) a jinými aktivy je vysoká. Určující roli v míře bohatství sehrává nehmotný kapitál, tj. lidský kapitál a kvalita institucí. Podíl nehmotného kapitálu na bohatství vlivem růstu příjmů stoupá, zatímco podíl přírodního kapitálu klesá a podíl produkčního kapitálu je v podstatě konstantní.

Koncepční rámec Evropské unie. Záměrem konceptu analytického rámce Evropské unie je uplatnit v systému indikátorů komunikativní strukturu. Její podstatu tvoří využití pyramidálního přístupu, při kterém jsou indikátory rozčleněny do tří úrovní, přičemž každá úroveň reflektuje odlišnosti v potřebách uživatelů. Úsilí směřuje k efektivnímu využití indikátorů při rozhodovacích procesech tvůrců politiky udržitelného rozvoje. Koncepční rámec tudíž vychází z priorit politických otázek. Přitom je dbáno o to, aby byl soubor indikací dostatečně flexibilní a mohl se přizpůsobit změnám v prioritách a cílech, které se mohou vyskytnout. Je stanoveno 10 tematických okruhů, které vytvářejí mosty k monitorování Lisabonského procesu:

/1/ Ekonomický rozvoj, /2/ Chudoba sociální exkluze, /3/ Stárnutí obyvatelstva, /4/ Veřejné zdraví, /5/ Klimatické změny a energie, /6/ Vzorce výroby a spotřeby, /7/ Řízení přírodních zdrojů, /8/ Doprava, /9/ Dobré vládnutí, /10/ Globální partnerství.

Témata jsou dále rozčleněna na sub-témata, která zpravidla monitorují pokrok v souboru podpůrných faktorů. Tento nejširší soubor má 155 indikátorů, z nichž některé doposud nejsou dostupné či jsou nahrazeny aproximativními veličinami. Identifikace vhodných ukazatelů je iterativní proces a může být korigován při revizích strategie. Významnou úlohu mají indikativní cíle.

Většina zemí EU uplatňuje k monitorování udržitelného rozvoje jen omezený soubor indikátorů. Příkladem může být Francie (12 indikátorů), Norsko (16), V. Británie (20), Německo (21). K důvodům limitovaného souboru ukazatelů patří především snazší komunikace s uživateli a dále pak omezené kapacity pro sestavování velkých souborů indikátorů. Eurostat navrhl snížení celkového počtu indikátorů na 100 až 120 ukazatelů v porovnání s předchozím počtem 155 indikátorů. Současně bylo navrženo zachovat tříúrovňovou pyramidu ukazatelů. Toto rozlišení tří úrovní indikátorů reflektuje struktura renovované strategie (obecné cíle, operační cíle, akce) a současně přihlíží k diferenciaci potřeb uživatelů.

Úroveň 1 představuje 10 až 12 čelních indikátorů, které monitorují hlavní cíle strategie udržitelného rozvoje a jsou na vrcholu pyramidy.

Úroveň 2 je složena z indikátorů (35 až 45), které jsou vztaženy k operačním cílům strategie udržitelného rozvoje. Představují základnu pro sledování subtémat. Očekává se dostupnost dlouhodobých časových řad.

Úroveň 3 pokrývá akce, které jsou explicitně zmíněny ve strategii, anebo jsou potřebné k analýze pokroku. Cílem je mít na této úrovni cca 50 indikátorů.

Kontextuální indikátory jsou součástí souboru indikátorů udržitelného rozvoje, ale nemonitorují přímo cíle strategie. Vytvářejí však cenné informační zázemí a jsou užitečné pro analýzu. Je však často obtížné je interpretovat v normativní podobě. Soubor ukazatelů udržitelného rozvoje obsahuje rovněž indikátory, které buď nejsou k dispozici z hlediska dat, nebo indikátory, jejichž konstrukce se teprve připravuje.

Každý indikátor začleněný do souboru – zvláště pak čelní indikátory – má respektovat tato kritéria: indikátor by měl pokrývat podstatu problému a měl by mít jasnou a přijatelnou normativní interpretaci; indikátor by rovněž měl mít potřebnou robustnost a statistickou validitu, schopnost mapovat záměr politiky a vyhovovat možnosti mezinárodní komparace. Portfolio indikátorů by mělo vyváženým způsobem pokrývat navržená témata a dimenze. Portfolio indikátorů by rovněž mělo být transparentní i pro cizince v EU. V roce 2007 revidovala pracovní skupina Eurostatu pro statistiku udržitelného rozvoje soubor indikátorů u témat a subtémat.

Aktualizovaný soubor témat, subtémat a čelních indikátorů

Téma 1:	Sociálně ekonomický rozvoj
Klíčový cíl strategie:	Ekonomická prosperita
Subtémata:	(i) Ekonomický růst, (ii) Inovace, konkurenceschopnost a eko-efektivnost, (iii) Zaměstnanost
Čelní indikátor:	Tempo růstu HDP/obyvatele
Téma 2:	Udržitelná spotřeba a produkce
Subtémata:	(i) Decoupling, (ii) Komponenty spotřeby, (iii) Komponenty výroby
Čelní indikátor:	Domácí materiálová spotřeba a HDP

Téma 3:	Sociální inkluze
Subtémata:	(i) Chudoba a životní podmínky, (ii) Přístup na trh práce, (iii) Vzdělání
Čelní indikátor:	Míra chudoby po sociálních transferech
Téma 4:	Demografické změny
Subtémata:	(i) Demografické změny, (ii) Adekvátnost starobních příjmů, (iii) Udržitelnost veřejných financí
Čelní indikátor:	Zaměstnanost starších osob
Téma 5:	Zdraví obyvatelstva
Subtémata:	(i) Zdraví a nerovnosti ve zdraví, (ii) Determinanty zdraví
Čelní indikátor:	Očekávaná střední délka života
Téma 6:	Klimatické změny a energie
Subtémata:	(i) Klimatické změny, (ii) Energie
Čelní indikátor:	Podíl obnovitelných zdrojů na celkové spotřebě energie
Téma 7:	Přírodní zdroje
Subtémata:	(i) Biodiverzita, (ii) Zdroje čerstvé vody, (iii) Užití půdy
Čelní indikátor:	Ptačí index
Téma 8:	Udržitelná doprava
Subtémata:	(i) Růst dopravy, (ii) Ceny dopravy, (iii) Sociální a environmentální dopad z dopravy
Čelní indikátor:	Energetická spotřeba dopravy
Téma 9:	Dobré vládnutí
Subtémata:	(i) Politická koherence, (ii) Participace obyvatelstva, (iii) Finanční a ekonomické instrumenty
Čelní indikátor:	Účast ve volbách do parlamentu
Téma 10:	Globální partnerství
Subtémata:	(i) Globalizace obchodu, (ii) Finance
Čelní indikátor:	Rozvojové asistence v % k hrubému národnímu důchodu

K hlavním úkolům Eurostatu v příštím období patří:

- vytvořit situační zprávu o pokroku na konci roku 2007 a potom v intervalu každých dvou let,
- uvažovat o dalších publikačních produktech (přehledy v kapesní podobě, letáky),
- rozpracovat tematiku kompozitních indikátorů.